

PRILOG O FILOZOFIJI HRVATSKIH ISUSOVACA U 17. STOLJEĆU – RUKOPIS FIZIKE LEONARDA BAGNIJA IZ GODINE 1628.

MIJO KORADE

(Hrvatski institut za povijest,
Zagreb)

UDK 19 Bagni, L.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 26. 11. 1998.

Među rijetkim ranijim rukopisima iz filozofije hrvatskih isusovaca, sačuvanim u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu jest Fizika Leonarda Bagnija pod naslovom *Physica R. P. Leonardi Bagni Soc. Jesu in Universitate Viennensi tradita An. MDCXXVIII. Excerpta a Georgio Winkler eiusd. Soc.*¹ To znači da rukopis sadrži Bagnijeva predavanja u Beču u godini 1628, a koja je zabilježio njegov student Juraj Winkler, također isusovac. Predstavljajući ovaj rukopis želim najprije predstaviti profesore iz istoga Reda koji do toga razdoblja djeluju na učilištima u drugim zemljama, zatim o drugim filozofskim i prirodoznanstvenim rukopisima, o filozofskim tezama i djelima poznatim iz 17. stoljeća.

Hrvatski isusovci vrlo rano, tj. od druge polovice 16. stoljeća djeluju kao profesori filozofije na raznim poznatim i često novoosnovanim isusovačkim učilištima. Bilo je to vrijeme kada u Hrvatskoj još nije bilo njihovih kolegija niti učilišta pa te prve generacije hrvatskih isusovaca djeluju u susjednim i drugim zemljama. Neki su od njih, prema njihovim sposobnostima, bili slani i u udaljenija učilišta, kada je u njima nedostajalo profesora. Jedan od takovih pionira isusovačkih učilišta svakako je Toma Zdelarić (o. 1531–1572) iz Lupoglava kod Dugog Sela, koji ulazi u Red 1554. u Beču. Na poziv cara Ferdinanda I. isusovci su došli u Beč godine 1551, a iduće godine i glasoviti Petar

¹ Na rukopis je prvi upozorio M. D. Grmek, *Rukovet starih medicinskih, matematičko-fizičkih, astronomskih i prirodoslovnih rukopisa sačuvanih u Hrvatskoj i Sloveniji*, Rasprave i građa za povijest nauka, Zagreb, 1963, 279. Zatim je bio izložen na izložbi o isusovačkoj baštini u MGC u Zagrebu godine 1992/93, usp. *Isusovačka baština u Hrvata*, (katalog izložbe), Zagreb, 1992, 248. Vidi i članak o Bagniju u *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996, 49.

Kanizije, koji sa svojim pratiocem Nikolom Gaudanusom godine 1553. započinje predavanja na tamošnjem Sveučilištu, preuzimajući ga postupno tako da bi u prvoj polovici 17. stoljeća isusovci potpuno vodili katedre filozofije i teologije.² Zdelarić najprije uči retoriku i filozofiju, da bi godine 1567. i 1568. sâm predavao filozofiju. Zatim je poslan u Litvu gdje su poljski isusovci 1570. osnovali u Wilni kolegij. Tu je on osnivač filozofskog studija i prvi profesor. Učilište je na samom početku imalo velikih poteškoća zbog kuge koja je izbila u gradu, a kojoj je podlegao i profesor Zdelarić te preminuo u proljeće 1572. godine.³

Marko Pitačić (o. 1548–1608) iz Siska, nakon završenog studija u Beču i propovjedničkog rada po Ugarskoj, predaje filozofiju od 1583. do 1585. u Pragu. Kasnije se istakao kao propovjednik i misionar po Ugarskoj i Slovačkoj.⁴ U istoj austrijskoj provinciji djeluje Zagrepčanin Kristofor Dombrin (o. 1572–1631), koji je od 1602. do 1608. dvaput za redom profesor filozofskog tečaja u moravskom Olomoucu. Nakon toga upravlja tek otvorenom rezidencijom u Zagrebu i prvi je od Hrvata poglavar (provincijal) austrijske pokrajine.⁵

Glasoviti Markantun de Dominis (1560–1624) iz Raba postaje isusovcem 1579. i nakon završene filozofije u Padovi profesor je matematike (1588–1589) u istome gradu. Tada je ne samo došao na glas kao izvrstan predavač već se bavi pokusima i većim je dijelom napisao raspravu *De radiis visus et lucis in vitris prospectivis et iride*, koju je objavio kasnije kao splitski nadbiskup u Veneciji 1611. i po njoj postao poznat u Europi kao jedan od preteča optičkih znanosti. Nakon što je završio studij teologije u Padovi, de Dominis ponovno predaje jednu godinu matematiku i trogodišnji tečaj filozofije u Brescii (1592–1595).⁶ Šimun Cedulino (Čedulić) (1560–1606) iz Zadra, brat ninskog i hvarskog biskupa Petra Cedulina, u Rimu je završio studij i postao isusovcem, a odatle je poslan čak u Njemačku te u Würzburgu od 1588. do 1596. s kratkim prekidom, predaje filozofiju i teologiju.⁷ Angelo Giustiniano (1568–1620) iz Šibenika prvi je iz naših krajeva profesor matematike (1600–1601) na

² Usp. K. Dočkal, *Hrvatski kolegij u Beču 1624–1784.*, Wien–Zagreb, 1996, 31–37.

³ M. Korade, *Hrvatski isusovci XVI. stoljeća (1553.–1584.)*. Biografski podaci, Vrela i prinosi 14 (1983) 103–104.

⁴ Isto, 106–108.

⁵ M. Korade, *Podaci o hrvatskim isusovcima iz XVI. i XVII. st.*, Vrela i prinosi 15 (1985) 92–94.

⁶ Usp. A. Zigeelaar, *Das Gymnasium der Jesuiten in Padua um 1590 in Verbindung mit dem Buche von Marcantonio De Dominis »De Radiis visu et lucis«*, Archivum Historicum S. I. 97 (1980) 255–264; N. Malcolm, *De Dominis (1560–1624): Venetian, Anglican, Ecumenist and relapsed Heretic*, London, 1984, 7–9.

⁷ M. Korade, *Hrvatski isusovci*, 115.

Rimskom kolegiju,⁸ na kojemu u to vrijeme studira Bartol Kašić i piše prvu hrvatsku gramatiku, a kasnije se kao profesor posebno istaknuo Ruđer Bošković.

Posebno je zanimljiv životni put i djelovanje Splićanina Ivana Vremana (1583–1620), koji postaje isusovcem 1600. u Rimu gdje i završava studij te 1609. odlazi u azijske misije. Dok je čekao polazak ekspedicije za »Indije«, nekoliko godina boravi u Portugalu i Španjolskoj, pa kroz to vrijeme, uz ostalo, predaje matematiku u Lisabonu i Oropesi (u pokrajini Toledo u Španjolskoj). Stigavši godine 1616. u Macao pokraj Kine profesor je također matematike sve do 1619, kada je poslan na kineski kontinent gdje je ubrzo obolio i umro. Još se za studija u Rimu bavio astronomskim promatranjem i dopisivao s tadašnjim poznatim učenjacima, a njegova istraživanja magnetske igle na putu za Macao uvrstio je Atanazije Kircher u svoje djelo *Magnes sive De arte magnetica* (Romae 1641).⁹

Od tih prvih profesora filozofije i matematike među hrvatskim isusovcima, osim djela Markantuna de Dominisa, sačuvao se jedino jedan kratki rukopis iz Vremanova predavanja u Oropesi pod naslovom *Geometriae speculativae compendium* i pronađen je u novije vrijeme.¹⁰ A također iz čitavog 17. stoljeća nije nam dosada poznat nijedan rukopis iz filozofije iz pera nekog hrvatskog isusovačkog profesora, osim navedene Fizike Leonarda Bagnija. U popisu rukopisa koje donosi Grmek nalazimo nekoliko traktata iz toga stoljeća od kojih bi se jedva koji mogao pripisati nekom hrvatskom isusovcu. Takav bi mogao biti rukopis sačuvan u Dubrovniku, a sadrži dvije kratke rasprave *Elementorum Euclidis Definitiones* i *Tractatus de Sphaera Mundi*, inače pripisivane dubrovačkom matematičaru Marinu Getaldiću, a koje Grmek radije pripisuje nekom nepoznatom dubrovačkom isusovcu.¹¹ Mogli bi možda doći u obzir Rafael Prodanelli (1616–1694), Ignjat Tudišević (1596–1645), koji je dao tiskati Getaldićevo djelo *De tesolutione et compositione mathematica* (Romae, 1630), pa Marin Gundulić (1595–1647), koji nakratko (1624–1627) predaje filozofiju u Dubrovniku ili netko drugi.

Od Hrvata profesora na stranim učilištima u 17. stoljeću spominjem samo nekoliko. Tako je Stjepan Pethö (1602–1640) iz okolice Varaždina predavač filozofije u Beču, Riječanin Karlo Vitelli (1628–1687) u Klagenfurtu i Stjepan Šajković (1631–1694) u Grazu i Košicama.¹² Od Dubrovčana koji dje-

⁸ M. Korade, *Podaci*, 90–91.

⁹ Isto, 102–105; J. Ruiz-de-Medina, *Ivan Vreman (Split 1583–Nanchan 1620), Hrvat među isusovačkim misionarima Japana i Kine, u Isusovci u Hrvata, Zbornik radova*, Zagreb, 1992, 200–219.

¹⁰ Usp. Ž. Dadić, *Matematički tekst Splićanina Ivana Uremana*, *Rasprave i građa za povijest znanosti* 4 (Zagreb, 1983) 1–6.

¹¹ M. D. Grmek, *Rukovet*, 279.

¹² O njima vidi podatke u L. Lukács, *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I.*, II (1601–1640), Romae, 1982.

luju u Italiji, na primjer Ivan Alfonsi (1619–1669) predaje filozofiju od 1652. do 1658. u Viterbu, a Nikola Božidarević (1642–1699) od 1675. do 1677. u Firenzi.¹³ Kod nas očuvana rukopisna djela redom su zabilježena predavanja iz filozofije stranih profesora iz Beča, Graza ili drugih učilišta, a zapisali su ih hrvatski ili neki drugi studenti. Takav je na primjer spis *Aristotelicae Philosophiae rudimenta* iz ostavštine grofa Nikole Zrinskog, traktati Riječanina i kasnijeg ljubljanskog kanonika Ivana Bartola Gladića, dok je studirao u Beču.¹⁴ Jednako su tako u Zagrebu sačuvani traktati austrijskih isusovaca Jakoba Lupergera (*De Mundo et Coelo, De Anima*), Wolfganga Ploecknera (*Tractatus philosophiae Aristotelicae*) i drugi.¹⁵ Neka su predavanja studenti dali nekom drugom da ih zapisuju za njih kao što se vidi iz rukopisa *In universam Aristotelis doctrina...* koji je godine 1631. u Grazu zapisao za Karla Vrančića Joannes Haylost prema predavanjima Zacharije Trynchelija. Zanimljiv je rukopis iz Semeniške knjižnice u Ljubljani *Disputationes Physicae de ente naturali et suis proprietatibus*, koje je prema predavanjima Petra Glasera 1676. u Beču napisao slovenski kanonik Janez Prešern. Glaser je 1674. i 1678. predavao logiku pa metafiziku u Zagrebu, a kada je trebao predavati ondje filozofski tečaj fizike, izgorio je u požaru kolegij pa nije bilo predavanja.¹⁶

Iz 18. stoljeća poznato je mnogo više takvih filozofskih rasprava, od kojih su gotovo svi iz predavanja stranih profesora na učilištima u susjednim zemljama. Poznati su jedino u nekima od njih studenti Hrvati koji su bilježili predavanja. Vjerojatno je od samog početka stoljeća spis Ignjata Đurđevića (1675–1737), tj. iz godine 1701–1703. kada je kao isusovac studirao filozofiju u Rimskom kolegiju. Njegov spis *Questiones physico-mathematicae* sadrži rasprave o astronomiji, fizičkoj geografiji, meteorologiji, matematici, anatomiji i fiziologiji, dakle o disciplinama koje su se učile u eksperimentalnoj fizici.¹⁷ Zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić je godine 1731. i 1732. kao student u Beču zapisao predavanja profesora Ludovika Debiela (*Spinnae lacte et melle sive Logica Aristotelis* i *Philosophia peripatetica ad mentem Aristotelis*), dok je pitomac Ilirskog kolegija u Loretu Antonio Celebrini godine 1724. i 1725. zabilježio predavanja profesora Stefana Fabrettija (*Philosophia*). Slične

¹³ Usp. J. Wicki-M. Korade, *Hrvatski penitencijari u Rimu od 1596. do 1773.*, Vrela i prinosi 16 (1986) 36, 39.

¹⁴ Usp. M. D. Grmek, *Rukovet*, 280–281.

¹⁵ Osim Grmekova navedenog popisa za filozofske rukopise u NSK Zagreb vidi Š. Jurić, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, knj. 1–2, Zagreb, 1991–1993.

¹⁶ Usp. M. D. Grmek, *Rukovet*, 286; M. Vanino, *Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633–1773.*, Zagreb, 1930, 57.

¹⁷ Usp. Ž. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata, I*, Zagreb, 1982, 234–236; I. Martinović, *Filozofska i prirodnoznanstvena istraživanja hrvatskih isusovaca od Markantuna de Dominisa do Josipa Franje Domina*, u: *Isusovačka baština u Hrvata*, Zagreb, 1992.

su rasprave *Tractatus in Aristotelis physicam generalem et particularem* Ivana Jutrovića prema predavanjima Josepha Stainningera 1735–1736. u Grazu, *Tractatus secundus in physicam generalem Aristotelis* pitomca kolegija Germanicum u Rimu iz godine 1738, a prema predavanjima u Rimskom kolegiju, *Philosophia peripatetica* Petra Skenderlića prema predavanjima Slovenca Karla Dolenca 1742–1744. u Grazu.¹⁸

Jedini filozofski rukopis iz 18. stoljeća poznatog hrvatskog profesora jest *Logica* Nikole Laurenčića iz njegovih predavanja 1741. u Zagrebu i 1744. u Ljubljani,¹⁹ kako je zabilježeno na marginama rukopisa. Na početku naime piše: »Dicta et tradita l. m. Zagrabiae anno 1741. tum Labaci 1744. a Nicolao Laurenchich S. J.«, dok je na kraju zapisano: »14. Junii 1742. Lab. ult. disp. 1744.« Nikola Laurenčić (1707–1762) iz Zagreba, inače poznat po izdanju Vramec-Vitezović-Raffayjeve hrvatske kronike, kojoj je priložio dodatak za godine od 1744. do 1762. (*Pridavek kronike*), započeo je ujesen 1741. s predavanjem logike trogodišnji tečaj filozofije u Zagrebu, a ujesen 1744. ista predavanja drži u Ljubljani. Rukopis od 124 lista sadrži uvod u Aristotelovu filozofiju (*Introductio in philosophiam Aristotelis seu Dialectica*) na prvih 16 listova, dok je u nastavku rasprava o logici (*Philosophiae peripateticae tractatus primus seu Logica*). Rukopis je vjerojatno napisao sam profesor Laurenčić i pun je kratica i skraćenica. *Dialectica* je podijeljena na tri dijela u kojima se govori o trima značenjima ljudskog djelovanja, a *Logica* ima osam rasprava: »1. De natura, proprietatibus et objecto logicae; 2. De identitate et distinctione; 3. De universalibus in communi; 4. De universalibus in particulari; 5. De ante-praedicamentis: item de ente existente, possibili, impossibili, seu chimerio et negativo; 6. De praedicamentis et postpraedicamentis; 7. De signis et veritate, 8. De syllogismo in genere et in specie de demonstratione.« Između dva traktata priloženo je 12 tablica na sedam stranica, koje sadrže različite grafičke skice pojmova, tvrdnji i zaključaka, a najzanimljivija je posljednja koja prikazuje podrijetlo i svrhu svih znanosti i ljudskih zanimanja. U sredini rasprave o logici crtež je takozvanog »Porfirijevog stabla« (*Arbor Porphyriana*) s grafički prikazanim odnosima između bitka i čovjeka (*ens-substantia-corporis-vivens-animal-homo*).

Još je manje barem zasad poznatih tiskanih teza hrvatskih profesora iz 17. stoljeća. Bibliografi spominju tri takve teze iz predavanja Varaždina Andrije Makara (1620–1666) u Trnavi i Košicama. To su *Philosophia* tiskana u Trnavi 1656. te *Conclusiones logicae* (Cassoviae, 1658) i *Dissertatio jucunda de materia prima conclusionum logicarum...* bez mjesta tiskanja iz iste go-

¹⁸ Jutrovićeve i Skenderlićeve rukopise opisao je Ž. Dadić, *Povijest egzaktne znanosti*, I, 237–240.

¹⁹ Usp. Š. Jurić, *Katalog rukopisa*, II, str. 224, br. 1170.

dine.²⁰ Primjerci tih teza nisu dosada pronađeni. Jedine tiskane poznate teze zagrebačkih profesora filozofije iz toga stoljeća jesu one profesora Ivana Patačića iz 1685, otisnute na raskošnu svilenu emblemu prigodom javnih ispita studenta Ivana Josipa Marburcha iz Rijeke.²¹ Dosad nisu pronađene teze iz 1694. zagrebačkog profesora Marka Stručića. Pod naslovom *Philosophia* tiskane su 1618. opširne teze ili sažetak opće filozofije (na 80 listova) koje je branio barun Juraj Drašković pred profesorom Ivanom Posarelom u Grazu.²² Takvih je teza međutim puno više sačuvanih iz 18. stoljeća, koje još treba istražiti.

Od tiskanih filozofskih djela iz 17. stoljeća poznati su nam samo inauguralni govor Stjepana Glavača na otvorenju filozofskog studija na Akademiji u Zagrebu godine 1662, koji je izgubljen, i djelo *Philosophia peripatetica* (Vienne, 1669) profesora na istoj Akademiji Franje Jambrehovića.²³

S obzirom na malen broj filozofskih djela hrvatskih profesora iz 17. stoljeća, kao što smo vidjeli iz dosadašnjeg izlaganja, ukratko ću prikazati autora i rukopis *Fizike* iz godine 1628. Leonard Bagni (lat. Bagnus) rodio se 8. prosinca 1593. u Pazinu. Gimnaziju je završio u Ljubljani i 22. listopada 1610. ušao u Brnu u Moravskoj u Isusovački red. Nakon dvogodišnjeg novicijata u Grazu studira filozofiju (1613–1615) te je dvije godine profesor gramatike u Zagrebu i godinu dana višeg razreda (humaniora) u Ljubljani. Potom ponovno u Grazu studira teologiju (1619–1622) i onda je godinu dana misionar u tzv. turskoj misiji u Pečuhu. Godine 1624. profesor je moralne teologije u Ljubljani i sljedeće dvije retorike u Grazu. Od 1627. do 1630. profesor je filozofije u Beču, s time da je zadnju godinu, kada po drugi put predaje metafiziku, ujedno i dekan filozofskog fakulteta. U Rijeci je 1631. ravnatelj škole i propovjednik, a zatim sedam godina rektor kolegija. Od 1639. je u Beču profesor moralne teologije i ravnatelj nižih škola. Godine 1646. zbog oslabljenog zdravlja odlazi u Trst i u tamošnjem je kolegiju duhovnik i voditelj kućnih rasprava o moralnim pitanjima (casus). Sljedeće dvije godine profesor je Svetog pisma u Grazu i u travnju 1650. dolazi u Zagreb za rektora kolegija. Međutim je ubrzo teško obolio i preminuo 2. listopada iste godine.²⁴ Postigao je dok-

²⁰ Usp. M. Vanino, *Biografski podaci o nekim hrvatskim piscima XVII. stoljeća*, Vrela i prinosi 3 (1933) 130–132.

²¹ Objavio ih je M. Vanino, *Povijest filozofijske i teologijske nastave*, 75–76. Usp. M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, 1, Zagreb, 1969, 162–163.

²² Usp. Š. Jurić, *Iugoslaviae scriptores latini recentioris aetatis*, Zagrabiae, 1971, str. 9, br. 47.

²³ Usp. M. Vanino, *Povijest filozofijske i teologijske nastave*, 32–32a; Ž. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti*, I, 195–197.

²⁴ Nekrolog mu donosi Historij zagrebačkog kolegija za godinu 1650, usp. F. Fancev, *Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkog kolegija u Zagrebu (1606–1772)*, Starine 37 (1934) 74.

torate iz filozofije i teologije. Još od Ljubljane 1624. u svim je kućama gdje djeluje ujedno vodio Marijine kongregacije bilo za studente ili za građane. Tako je za kongreganiste napisao latinski priručnik pod naslovom *Manuale sodalitatatis Immacolatae Conceptionis B. Mariae Virginis* (Viennae, 1630, 1643), koji je bio vrlo raširen u austrijskoj pokrajini. U skraćenom obliku objavljivali su ga za studentske Marijine kongregacije i kolegiji u Ljubljani (1639), u Rijeci (1643) i Zagrebu (1666). Bagni je objavio još asketsko djelo za duhovno vodstvo *Directorium conscientiae* (Viennae, 1646). Bagni je od mladosti poznao dobro hrvatski, talijanski i latinski jezik, a zanimljivo je spomenuti da u zadnjim godinama života u katalogima navodi više jezika i narječja koje govori. Tako godine 1645. u Beču kaže da govori latinski, talijanski, hrvatski i njemački, donekle hrvatski ilirskog narječja, kranjski, dalmatinski i bosanski. A u katalogu iz 1649. godinu dana prije njegove smrti, navode se sljedeći jezici: latinski, talijanski, hrvatski, njemački, kranjski, koruški, dalmatinski, bosanski i furlanski.²⁵

Bagnijeva *Physica*, koju je prema njegovim predavanjima zapisao student Juraj Winkler, ima 182 lista i nije cjelovita jer nedostaje zadnja rasprava o živim bićima (de anima). Pri kraju prethodnog poglavlja ili rasprave tekst je prekinut pa je očito da je student prestao dalje pisati. Na samom početku je kratki opisni sadržaj djela u kojemu se navodi koja Aristotelova djela ono obuhvaća, tj. koja su obrađena u predavanjima. Na prvom su mjestu osam Aristotelovih knjiga o tijelima (Igitur primum Aristoteles de corpore in communi eiusque communibus affectionibus egit libris octo). Zatim su četiri knjige o nebu (Libris 4 de coelo egit de corpore incorruptibili, ut coelo et mundo...), potom o elementima i miješanim tijelima (Libris de ortu et interitu duobus egit de corpore corruptibili, tum simpliciter ut elementis tum mixto in communi). Slijede četiri knjige o meteorima (Libri 4 meteorologicis... egit de mixtis imperfectis et perfectis inanimatis) i tri knjige o duši ili živim bićima (Libris 3 de anima egit de corpore animato in genere et in specie).

Tako se u 12 rasprava ili poglavlja u rukopisu govori o predmetu i prirodi fizike, o principima prirode, materiji, formi i supstanciji, o uzrocima, gibanju, o prostoru i praznini, vremenu i trajanju, kontinuumu, o nastajanju i nestajanju, o elementima, jednostavnim i miješanim tijelima. Zadnja zapisana rasprava o meteorima ili o prirodnim pojavama govori o ognju, kometima, kiši, vjetru, potresima, moru, rijekama, ledu i sličnom.

Iz svega je razvidno da je Bagnijev rukopis, tj. njegova predavanja tada u Beču, obrađivao fiziku kao klasičnu Aristotelovu filozofsku disciplinu. Eksperimentalnu fiziku uvode, naime, isusovci u Bečkom sveučilištu tek godine

²⁵ Biografske podatke donosi L. Lukács, *Catalogi*, II, 541. Ostale podatke donosim iz trogodišnjih kataloga Austrijske provincije, Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI), Austr. 25–28.

1715, a od tada se o njoj mogu vidjeti tragovi i u tezama i djelima hrvatskih isusovaca, kao npr. u tezama Luke Bakranina 1725. i Ivana Prusa 1733. u Zagrebu, ili gradišćanskog Hrvata Mihaela Lipšića 1741. u Košicama. Prvi je profesor eksperimentalne fizike u Beču bio Franz Schmelzer (1678-1738), koji je među ostalim kasnije u istome gradu profesor ili bolje rečeno instruktor matematike isusovačkim studentima. Kod njega je matematiku učio Lipšić i u predgovoru svoga djela *Algebra* (Košice, 1739), prvom takove vrsti u Ugarskoj, spominje da je takvu matematičku metodu naučio od Schmelzera.²⁶

Ovim sam kratkim prikazom želio podsjetiti u prvom redu na jedan od najranijih filozofskih rukopisa hrvatskih isusovačkih profesora, zatim na inače plodno djelovanje naših isusovaca kao profesora filozofije i matematike u 16. i 17. stoljeću. Posebno je pitanje njihovih rukopisnih djela i tiskanih teza iz 17. i posebno iz 18. stoljeća, koje bi još trebalo istražiti. Tako bi se saznalo puno više o razvoju hrvatske filozofske misli u ta dva stoljeća. S tom sam nakanom ovdje samo naznačio nekoliko najznačajnijih primjera.

PRILOG O FILOZOFIJI HRVATSKIH ISUSOVACA U 17. STOLJEĆU – RUKOPIS FIZIKE LEONARDA BAGNIJA IZ GODINE 1628.

Sažetak

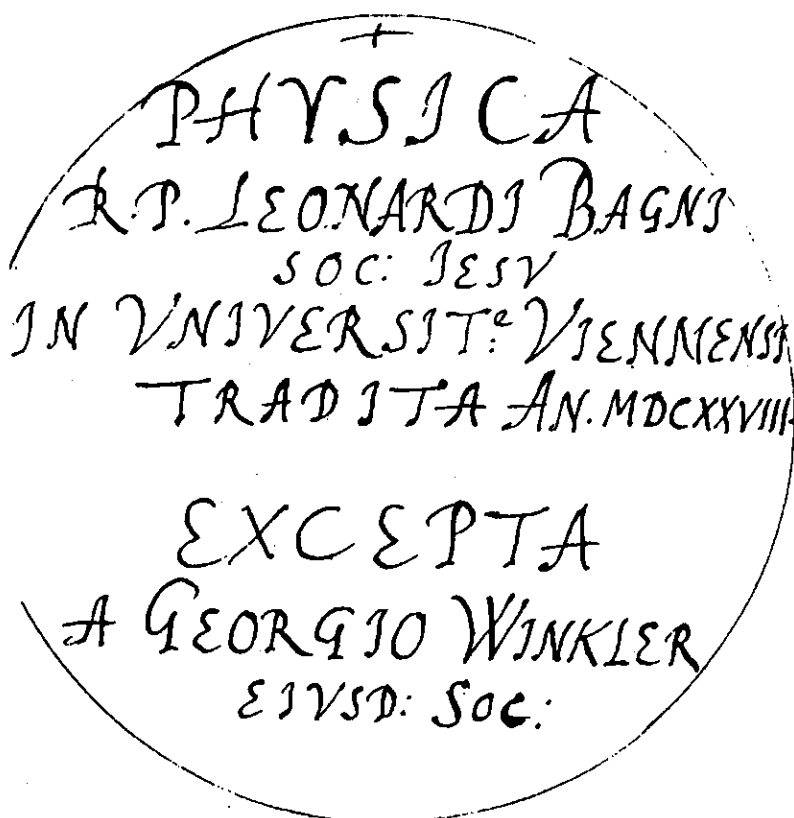
Autor u ovom prikazu govori o hrvatskim isusovačkim profesorima filozofije u 16. i 17. stoljeću, o filozofskim rukopisima i tiskanim tezama iz 17. stoljeća te o rukopisnoj Logici Nikole Laurenčića iz njegovih predavanja godine 1741. u Zagrebu i 1744. u Ljubljani. Naglašavajući da postoji malen broj takvih rukopisnih djela hrvatskih isusovaca opisuje život Leonarda Bagnija i njegovu rukopisnu Fiziku iz 1628, najstarijeg takove vrsti sačuvanog filozofskog djela hrvatskih isusovaca.

²⁶ Usp. M. Korade, *Filozofska i prirodnoznanstvena djela profesora filozofije u 18. stoljeću*, Vrela i prinosi 18 (1990/91) 41-45.

A CONTRIBUTION ON THE PHILOSOPHY OF CROATIAN JESUITS
IN THE SEVENTEENTH CENTURY. THE MANUSCRIPT OF
LEONARDO BAGNI'S PHYSICS FROM 1628

Summary

The author discusses the Croatian Jesuit philosophy teachers in the sixteenth and the seventeenth centuries, the philosophical manuscripts and the published theses in the 17th century, and Nikola Laurenčić's 'Logic' manuscript compiled from his 1741 Zagreb and 1744 Ljubljana lectures. Emphasizing the fact that there were few similar works written by the Croatian Jesuits, the author describes Leonardo Bagni's life and his 'Physics', a manuscript from 1628, the oldest preserved philosophical work of its kind written by Croatian Jesuits.

D. O. M. A.
 Introductio
 In Philosophiam Aristotelis
 seu
 DISSERTATIO.

Philosophiam ab eisdem organo auspiciamus, quo philosophiam doctrinam hinc est, deum faventes Deam, veteres potius Aristotelici hanc appellabant. Et recte idem utitur: nam et Philia à Philo ubi ΝΑΛΕΥΕ ΑΔΑΙ, dicitur, et Lyca à Philo ubi ΛΟΥΑΣ, sermo, derivata ut aliud est, quod recte dicitur. unde omnia ut respiciunt illud: cum in dicitur multi errores sunt, nisi ars aliqua quaedam, quae aptas dicitur, et ignota est notis emendi gratia, modicis ostenderet, ne falsam doctrinam, vana obrepit, sicque fracta scia alia quaedam. Nam itaque majorem invidentibus vestigijs, ut facilius ad perfectam aliam sciam, ac perfectam hanc gratiam elucemas, breve imprimis hanc Compendium, quod summas appellat, debimus in tres partes dividere, quae triplex genus dicitur, quod, ad quos recte est operanda, unice instituta est Dea, fuerit deus de eadem tractatum ad M. D. P. cui pp. m. deinde, et finem Philia nostra operamus.

Partis Prima.

De Prima Mentis Operae.
 Art. Primus. Definitio Termini.

In prima Mentis operae ut aliud est, quod actio ab intellectu dicitur, s. gratia, ea ubi aliquid operatur: sic dicitur cogitatio, s. quae deum, actus hinc deus quod operatur, deus ubi operatur. Sicut quae triplex quae modum triplex est mentis operae, ut supra innotuit, ubi prima mentis operae, quae est simplex operatur deus, et quae licet quae operatur intellectu ubi deus est, s. deus: ubi triplex deus, illud, nec affert, et necem est deus. Secunda mentis operae alio modo videtur, quae quae operatur vocatur, quae ubi operatur aliquid, s. deus, omnia est, ubi: ubi deus cogitatio illud operatur, necem est deus. Ter tia mentis operae, quae ubi est deus, quae operatur illativa, quae ubi est aliquid, quae operatur, s. quae operatur ubi aliquid est inferatur: deus est bonus, s. amabilis. Sicut est deus, s. sicut est: ubi.

In 2do In proce illud, quod subiectum, s. deus aliquid est, s. ubi, ubi sicut hinc deus, s. ubi, s. ubi, ubi sicut; illud deus quod prima est operatur, s. ab eodem operatur, ubi copulam: ubi hinc proce: deus est bonus, deus s. sicut, bonus sicut, ubi hinc est copula. Ex quo colligitur integrum esse proce, s. sicut proce deus sicut, ubi

(Philosophia quam Aristoteles in Metaph: c. i. definiuit Sciãam veritatis contemplati-
 cem (quod convenit etiam Philosophia latius accepta. pat comprehendit etiam practicum vi-
 uam contemplatiuam etiam) pars una in qua veritatur Physica d' a phys, id e' nãa accepta pro
 principis intrinsicæ notus sanctibilis, nisi dicta q' a circa nãales corporeas res versatur.
 Nam Aristoteles iuxta sibi corporea diuersitatem diuisit, in accidentia diuina iuxta substanti-
 diuersitate quibus conueniunt simul tractari possunt sine reductioe, sive per se,
 sicut Aristoteles de corpore in corni eorum, comunitibus affectioibus agit libris octo, quos Phy-
 sicorum id e' nãalium corni nomine appellauit, quod n' contineant eandem specie' corporis
 à qua denominantur sicut reliqui libri. Sic etiam Aristoteles per se de physico
 auditu seu auscultatione dicuntur; quod inter auscultationes id e' auscultationes reterens plu-
 ribus corni nomine censentur; dicti Auscultatorij quod ob subtilitatem doctrinae uera
 ueris explicantis auditionem mereantur. sic. l. v. de finibus. Sed. l. xi. c. 4.
 2. Libris 4 de celo agit de corpore incorruptibili, ut celo, et mundo, qui licet quo ad partes
 corruptibiles sit, secundum totum tamen incorruptibilis censetur. 3. Libris de orbis et instabi-
 tu duobus, agit de corpore corruptibili, tum simpliciter ut elementis, tum mixto in corni.
 4. Libris 4 Meteorologicis (id e' sublimis) quod agunt maximè de iis q' in sublimi fiunt) agit
 de mixtis imperfectis et perfectis inornatis. 5. Libris 3 de anima agit de cor-
 pore animalis in genera et in specie. Ita quod etiam referuntur libelli dicti parua na-
 turalia ubi de communibus animalium affectionibus, sensu, memoria, somno, uita, et mor-
 te, et libri de animalibus dicti octuaginta talentorum. (Ceteri prius non actant,
 ut de plantis, nam qui circumferuntur non uidentur prius.

¶ Nos ad libros uos, de anima inclusive de more disputabimus quod reliqui plis
 oblectamenti quem scholastici communi habent, simul tamen quod
 seuerius continent relaturi. Hoc e. disputatione filo mundi ina,
 nime complexi, animata noui anni alteri aduoluimus.
 Ad idem per libris q' in loquo labyrintho filo dedit et fa-
 cam. Pluribus Dei Mater Esting, nobis nãam
 obscuris olim compendium non fa' in luce
 positum quam in eius uero factum
 lucã atornam illam et ueritatem
 suo apertum nãam pro
 Sole et libris colati
 o exhibebit ac
 donabit.

DISP.

De Obiecto et Natura Physica
ac de primo cognito ∞ .

QUESTIO.

De Obiecto Physicae

SEPTIMA.

Obiectū Phys. non ēē latius quā Insa māale nec
strictius quā Corpus sūiale.

Nota 1. Aliqui extendunt obm per se Phys. etiam ad spirituatia, ponendo Insa
mobile motu sūiale quī intelligentiis convenit, et compluros Scotista. Itaque concludas,
de accidentia, et Antonij Andreas de s. Princi. et Joan. Cas. i. phys. q. i. Vel includas accidē-
tia ut Tartarum hīc de Hīca. Bonetus i. phys. q. ponit Insa finitū. Alij magis limitant ad
sola corruptibilia excludendo caelos, ut Gra. Raymus d. i. Senpa. Vel et ad sola mixta, exclu-
dendo etiam Elementa, quos et alios plures auctores videre d. apud Graph Avensam Phila. Tom.
i. q. 2. Alij unanimi consensu limitant ad sola māalia, et excludunt ad omnia cor-
pū, q. 2. s. sequenti referantur.

Nota 2. Limite obiecti aliter scia quocumque et usu potis desoni simul
spectata sua rei, qua ex sola sua rei dicitur in log. Metale. q. 2. f. 2. (in a. subra. cursu sub uobis,
si rae obm q. assignat potest per se n. com. p. h. e. d. ab. plura, qua sub restrictioni passiora, probi,
quis distincta sūiam institutendo. Hinc Physica potest variē extendi aut limitari.
Sed quid ex usu philosophico ex pediat motianda esse.

Nota 3. Per abstractionē a māā comōdi divisas ad scias speculativas dicitur
mus in log. d. ult. q. 2. f. 2. (et fundatur in Arte q. abstractionē dicitur sūiantiarū nōm
constitūente, et in Met. T. 2. et L. 12. c. 6. et i. de aīa. c. 1. r. 12.). Quib. adda. J. Acci-
dentia intelligibilia dicuntur raeos nōm et proportionalē ex extrinsecis ut equalitatis distas,
tia q. quod dicitur nōm raeos qua intellectus videt. Et prout his substat quantitas de
materia intelligibilia; licet sensibilia ut sensibilia nōm et.

Acciden.

